

Plukovník prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc.

Bez iluzí do 21. století

(K článku plk. v. v. F. Němce - Armáda 21. století ve VR 4/95.)

Vojenské rozhledy vytvářejí prostor pro široké spektrum názorů a je zpravidla na čtenáři, aby si závěry udělal sám. Některé problémy ale přesahují vojenskoodborný rámec a objevují se i jako politické argumenty v prostředí méně obeznámeném s jejich podstatou. Proto považuji za účelné vyjádřit se znovu k otázkám početního stavu Armády České republiky a její profesionalizace, které jsou, a nepochybně budou, předmětem veřejného zájmu.

Poukazovat na možnost dalšího snížení početního stavu vojáků AČR s odvoláním na poměr počtu vojáků k počtu obyvatel ve Spolkové republice Německo je zavádějící především proto, že existuje obecná závislost tohoto poměru na počtu obyvatel, podle které jsou armády menších států relativně větší (viz VR 5/93, s. 36). Početní stav AČR by mohl a pravděpodobně bude muset být nižší, jenomže z jiných důvodů, než je pouhá analogie se SRN. Tato otázka souvisí s druhým, a rovněž zavádějícím způsobem interpretovaným požadavkem, a to je profesionalizace.

Prvotní představy o potřebě plné profesionalizace vznikly evidentně z neznalosti skutečného stavu věcí a našly po pádu totality velmi příznivou odezvu ve společnosti, která se zbavila strachu z globální války a jejíž vztah k obraně charakterizuje: „Obrana? Ano, ale beze mne!“ Armády USA a Velké Británie jsou sice plně profesionální z hlediska toho, že nemají vojáky povinné základní služby, ale součástí těchto armád jsou dobrovolné zálohy, které je možno povolát k činné službě podle zákonných pravomocí. Příkladem takové mobilizace záloh byla operace v Perském zálivu, kdy prezident Bush již 22. srpna 1990 podepsal výnos o povolání prvních 40 000 záložníků na 90 dní, v listopadu bylo právo rozšířeno na 180 dní a v lednu prezident zvýšil právo mobilizovat 220 000 záložníků až na dobu 12 měsíců. Skutečně bylo zmobilizováno 128 tisíc mužů a žen a i když nakonec nedošlo k přímému nasazení v boji, byla této rozsáhlé mobilizaci v míru věnována intenzivní pozornost sdělovacích prostředků, a to i z hlediska důsledků (situace rodin osamělých rodičů a rezervistických manželských párů, přerušení vysokoškolského studia nebo zaměstnání, nedostatek zdravotnického a policejního personálu v malých komunitách po zmobilizování atd.) a veřejnost mobilizovaným vyjadřovala účast i faktickou podporu. Ukázalo se také, že někteří jedinci přijali závazek záložní služby s očekáváním výhod a nikoliv možnosti bojového nasazení a např. dva pokusy organizovat protestní dezerci byly potrestány několikaletým vězením, řada dalších vyvázla jen s kázeňským trestem. Úlohu záloh v armádě USA ilustrují rovněž údaje, že 60 - 70 % důstojníků v aktivní armádě prošlo výcvikem v Reserve Officers Training Corps, což je dobrovolná obdoba našich zrušených vojenských kateder u vysokých škol. Z vojenské přípravy studentů vyplývají výhody (stipendium), ale na základě závazku ke službě 2 - 4 roky v aktivní armádě a 4 - 6 let v záloze - celkem 8 let. Je evidentní, že bez doplňování záloh vojáky odcházejícími z aktivní služby nebo přímo formou záložní služby (ale vždy na dobrovolném principu, vycházejícím z

prestiže vojenské služby ve společnosti), není plná profesionalizace možná a nestačí jen zájem o lukrativnější aktivní službu (ale i ten je u nás zatím u mužstva a poddůstojníků katastrofální).

Mírové stavy aktivní armády nevypovídají jednoznačně o skutečné obranyschopnosti státu, pro kterou jsou základním, i když ne jediným kritériem, počty válečné. Z těch je pak nutno rozhodnout, jaký podíl připadne na aktivní armádu a jaký na zálohy, což představuje do jisté míry spojitě nádoby. Čím nižší jsou počty a tedy náklady u aktivní složky, tím vyšší (i když relativně nižší) jsou náklady na zajištění vycvičenosti a mobilizaci záloh. Bohužel to není jen otázka nákladů, ale i odpovědného vztahu občanů k obraně a jejich připravenosti obětovat něco z volného času a osobního pohodlí za morální a ne vždy plně finanční kompenzaci. Jinak by totiž nebylo možné, aby např. armáda Švýcarska dosáhla z mírových 21 000 během 48 hodin válečných 600 000 vojáků, což je 10 % populace.

Vedle poměru aktivní a záložní složky armády je aktuální poměr mezi polní armádou a teritoriálním vojskem, které je pro specifické úkoly efektivnějším řešením a jeho význam, zvláště v procesu vytváření evropského bezpečnostního systému, roste jako logická protiváha společných sil rychlé reakce. Princip teritoriální obrany je charakteristickým projevem uvědomělého občanství již od středověku a patří mu i budoucnost, protože ve vyspělé demokracii lze svěřit občanu - vojákovi do osobní odpovědnosti i zbraň. Možnosti použití teritoriálního vojska jsou široké a v jednotlivých zemích se významně liší (blíže VR 3/95), ale v každém případě je nutno jejich úlohu ve vztahu k polní armádě jednoznačně definovat, což není prozatím situace AČR. V současné době převládá tendence předurčit teritoriální vojsko výhradně k zabezpečení teritoria, ale jeho organizační struktura odpovídá více začlenění do polních vojsk při problematickém vybavení palebnými, dopravními a spojovacími prostředky pro jakékoliv úkoly.

Pro teritoriální vojsko je charakteristická výrazná převaha záložní složky, ale dalším zdrojem úspor může být přenesení některých jednoznačně nebojových úkolů (zásobování, opravy a údržba) na civilní organizace a soukromé podnikatele, a to legislativně i smluvně. Poměr mezi polní armádou a teritoriálním vojskem vyplývá ze strategie obrany státu a zásad operačního a bojového použití ozbrojených sil. Tyto zásady jsou ale určující i pro stanovení poměru mezi pozemními a vzdušnými silami (pro většinu států i námořními silami), jednotlivými druhy vojsk a logistikou. Je evidentní, že i tyto relace ovlivňují celkové početní stavy podle specifických požadavků jednotlivých zbraňových i podpůrných systémů na počty jejich obsluh. Poměr pozemních a vzdušných sil stojí v této souvislosti za povšimnutí, protože ve srovnání s evropskými armádami má současná AČR buď nedostatek bojových letadel, nebo nadbytek tanků a je zřejmé, jak by se tento nepoměr mohl zněnit ihned.

Uvedená rekapitulace strukturálních (nikoliv všech) faktorů ovlivňujících početní stavy aktivní armády vychází ze známých poznatků a pouze ilustruje skutečnost, že aktivní armáda je jen špičkou ledovce obranného potenciálu státu a prosté kvantitativní porovnávání je v těchto souvislostech „sčítáním hrušek s jablky“. Je ale nutno přiznat, že zmíněný poměr počtu vojáků k počtu obyvatel významně ovlivnil úvahy, které vedly ke stanovení současných početních stavů AČR, a že racionální analýza potřeb obranného potenciálu České republiky v neurčitěm bezpečnostním prostředí Evropy 21. století je nelehkým a prozatím nezvládnutým úkolem. Tato skutečnost je výzvou i pro ty, kteří sice zvnějšku, ale o to významněji ovlivňují armádu a postoj veřejnosti k ní. Vrcholový kurz „Řízení obrany státu“ pro pracovníky státní správy a poslance parlamentu nabízí Velitelská a štábní fakulta

Vojenské akademie Brno s učiteli, kteří absolvovali obdobné kurzy v USA, Kanadě a Nizozemí. Stačí projevít zájem.

Závěrem bych rád připojil několik osobnějších poznámek. Jsou to již tři roky, co jsem se v debatě s rakouským generálem snažil něco dovědět o prostorové obraně a použití teritoriálního vojska. Generál mi ale po chvíli řekl: „Mein lieber Kamerad, pro vás teď není důležité, jestli se máte bránit dvěma nebo třemi brigádami v prvním sledu, vy musíte především získat pevnou půdu pod nohama ve vaší společnosti. Nám to trvalo dvacet let.“ Často jsem si na jeho slova vzpomněl. Představitelé armády a resortu se objevují na televizní obrazovce zpravidla v souvislosti se zahraniční návštěvou nebo domácím skandálem a pro sdělovací prostředky obecně je armáda vděčným objektem zesměšňování. O vytváření pozitivního obrazu garanta suverenity státu není zájem. Mluví se o potřebě profesionalizace, ale nikde nejsou vidět plakáty a inzeráty s usměvavými nebo marciálně pomalovanými tvářemi lákajícími ke službě v armádě, které nelze přehlédnout v západoevropských zemích. Ani západní armády to nemají lehké, snižují počty, ruší útvary a neustále musí přesvědčovat o své opodstatněnosti i užitečnosti. Pfinejmenším ale soustavně prezentují, jak je „náročné“ denně nosit polní stejnokroj, udržovat se v kondici, být předpisově ostříhaný a dělat prostě všechno, co viditelně odlišuje armádu v pozitivním smyslu. Jsem přesvědčen, že česká společnost by rovněž více ocenila neokázalé, ale věrohodné vojáctví; honosné uniformy ani parádní krok nám nejsou vlastní (ostatně armáda první republiky nastupovala k přehlídkám v plné polní).

Nejde však jen o vnější formu, jde především o duch armády a jeho cílevědomé pěstování. Ve snažení o reorganizaci struktury i modernizaci výzbroje a zavádění informačních technologií se výchovné aspekty armády postupně vytrácejí pod heslem „Jenom žádné nové politruky!“ Může ale být náš velitel, který stále podle principu „jedinonáčalija“ odpovídá za všechno, starším kamarádem nebo otcovským rádcem, jak je to proklamováno v Bundeswehru? Stojí za povšimnutí, že velitelé rot v armádách NATO jsou relativně starší a pro mnohé je to konečná funkce. Ostatně pozitivní vliv specifického sociálního prostředí armády na výchovu (dovýchovu) mladé mužské populace je veřejností v řadě států akceptován jako argument proti plné profesionalizaci. Nelze také opomenout, že každoroční desetitisíce branců představují tu nejautentičtější formu ovlivňování obrazu armády ve společnosti.

Potřeba překonání dědictví nihilismu ve vztahu naší společnosti k obraně je akutní, jak ukazují kontroverzní názory k některým důsledkům proklamovaného vstupu (přesněji přijetí) České republiky do NATO. Nejenže takové projevy přijetí do NATO oddalují, ale signalizují naprostou nepřipravenost společnosti. Atlantická aliance byla založena k obraně společně sdílených hodnot a je užitečné vrátit se v této souvislosti ještě jednou k Perskému zálivu. Nemusí jít totiž vždy o obranu demokracie, ale společně sdílené hodnoty mohou být prozaičtější, v tomto případě přístup ke strategickým surovinám, což je ostatně i náš národní zájem. Hranice zájmů Aliance, na jejichž obraně se budeme v případě přijetí podílet, mohou totiž sahát dál, než si v současné době dovedeme představit. Do 21. století vstoupíme sice již co nevidět, ale jeho průběh nemusí být zdaleka tak optimistický, jak bychom si přáli a měli bychom být všichni, ne jenom vojáci, srozuměni s tím, že pro nic za nic se tam nikdo ani pod „deštník“ neschová.